

De vrolijke wetenschap

DE NIETZSCHE-BIBLIOTHEEK

De geboorte van de tragedie

Oneigentijdse beschouwingen

Menselijk, al te menselijk

Morgenrood

De vrolijke wetenschap

Voorbij goed en kwaad

De genealogie van de moraal

Het geval Wagner/Nietzsche contra Wagner

Afgodenschatering

De anticrist

Ecce homo

Friedrich Nietzsche
De vrolijke wetenschap
(*'la gaya scienza'*)

Vertaald door Pé Hawinkels
Voor deze editie herzien,
geannoteerd en van een nawoord
voorzien door Hans Driessen

Uitgeverij De Arbeiderspers · Amsterdam · Antwerpen

Eerste druk (geb.) augustus 1999
Tweede druk (ing.) maart 2003

Copyright Nederlandse vertaling © 1999 erven Pé Hawinkels /
Hans Driessen / bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Copyright nawoord en noten © 1999 Hans Driessen
Oorspronkelijke titel: *Die fröhliche Wissenschaft*, 1882

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt,
door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van bv Uitgeverij De
Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam. *No part of this book
may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means,
without written permission from bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht
370-372, 1016 CH Amsterdam.*

Omslag: Wim Mol

ISBN 90 295 3656 X / NUR 730
www.boekboek.nl

De vrolijke wetenschap

DE NIETZSCHE-BIBLIOTHEEK
staat onder eindredactie van Hans Driessen

in volgorde van verschijning:

De antichrist
Afgodenschemering
Oneigentijdse beschouwingen
Morgenrood
Voorbij goed en kwaad
De vrolijke wetenschap
Ecce homo
Menselijk, al te menselijk
De genealogie van de moraal
De geboorte van de tragedie

Friedrich Nietzsche
De vrolijke wetenschap
(*'la gaya scienza'*)

Vertaald door Pé Hawinkels
Voor deze editie herzien,
geannoteerd en van een nawoord
voorzien door Hans Driessen

Uitgeverij De Arbeiderspers · Amsterdam · Antwerpen

Copyright Nederlandse vertaling © 1999 Erven Pé Hawinkels/
Hans Driessen / bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Copyright nawoord en noten © 1999 Hans Driessen
Oorspronkelijke titel: *Die fröhliche Wissenschaft*, 1882
Omslagontwerp: UNA (Amsterdam) designers
Omslagfotografie: H. v/d Oetelaar (Foto Natura, Wormerveer)

ISBN 90 295 3534 2/NUGI 611

‘Voor dichter en wijze zijn alle dingen vertrouwd en gewijd, alle be-
levenissen nuttig, alle dagen heilig, alle mensen goddelijk.’

*Emerson.*¹

Ik woon hier in mijn eigen huis;
Nooit heb ik iemand nagedaan
En – ik lach alle meesters uit,
Die zonder zelfspot door het leven gaan.

*Boven mijn buisdeur.*²

Inhoud

Voorwoord bij de tweede druk 9

‘Scherts, list en wraak’

Voorspel in Duitse rijmen 17

Eerste boek 35

Tweede boek 79

Derde boek 117

Vierde boek 161

Vijfde boek 203

Aanhangsel

Liederen van Prins Vogelvrij 257

Noten 272

Verantwoording 278

Nawoord 279

Voorwoord bij de tweede druk

I

Dit boek heeft misschien wel meer dan één voorwoord nodig; en dan nog zou het de vraag blijven of voorwoorden voldoende zijn om iemand die zelf nooit iets dergelijks heeft ervaren, met de *ervaring* van dit boek nader vertrouwd te maken. Het schijnt geschreven in de taal van de dooiwind: het bevat overmoed, rusteloosheid, tegenspraak, aprilweer, zodat men voortdurend wordt herinnerd aan zowel de nabijheid van de winter als aan de *overwinning* op de winter, een overwinning die komt en komen moet, die misschien reeds gekomen is... Het is een ononderbroken stroom van dankbaarheid, alsof wat het minst verwacht werd toch gebeurd is, de dankbaarheid van iemand die aan het genezen is, – want *genezing* was wat het minst werd verwacht. ‘Vrolijke wetenschap’: dat wil zeggen de Saturnaliën van een geest die geduldig weerstand heeft geboden aan een vreselijk langdurige druk – geduldig, streng, koud, zonder zich te onderwerpen, maar zonder hoop –, en die nu opeens bevlogen wordt door de hoop, door de hoop op gezondheid, door de *dronkenschap* van de genezing. Is het een wonder dat er hierbij veel ondoordachts en dwaas aan het licht komt, veel baldadige tederheid, verspild zelfs aan problemen die een stekelig vel hebben en niet geschikt zijn om geliefkoosd en gepaaid te worden? Dit hele boek is niets anders dan een vermakelijkheid na een lange periode van ontbering en machteloosheid, de jubel van de terugkerende kracht, van een opnieuw ontwaakt geloof in een morgen en overmorgen, van een plotseling gevoel en voorgevoel van toekomst, van nabije avonturen, van weer open zeeën, van doeleinden die opnieuw geoorloofd en geloofwaardig zijn. Wat had ik niet allemaal achter de rug! Dit stuk woestijn, uitputting, ongeloof, bevriezing midden in de jeugd, deze misplaatste episode van hoogbejaardheid, deze tirannie van het lijden, nog overtroefd door de tirannie van de trots, die de *conclusies* van het lijden van de hand wees – en een conclusie betekent altijd vertroosting –, deze radicale vereenzaming als noodweer tegen een ziekelijk helder-

ziend geworden mensenverachting, deze principiële beperking tot het bittere, wrange, pijnlijke van de kennis, op voorschrift van de *walging*, zoals die geleidelijk was voortgekomen uit een onvoorzichtig geestelijk dieet, uit geestelijke verwenning – romantiek noem je dat – ach, wie zou in staat zijn op al deze punten met mij mee te voelen! Maar zou er zo iemand zijn, dan zou hij mij zeker nog meer ten goede houden dan alleen maar enige dwaasheid, uitgelatenheid, ‘vrolijke wetenschap’, – bijvoorbeeld de handvol liederen die dit keer aan het boek is toegevoegd – liederen waarin de dichter zich op moeilijk te vergeven manier vrolijk maakt over alle dichters. – Ach, het zijn niet alleen de dichters en hun mooie ‘lyrische gevoelens’, waarop deze herrezene zijn boosaardigheid moet botvieren: wie weet naar wat voor slachtoffer hij zoekt, wat voor gedrocht van parodistische stof zijn lusten binnenkort zal prikkelen? ‘Incipit *tragedia*’³ – heet het aan het slot van dit bezonnen-onbezonnen boek: men neme zich in acht! Er kondigt zich iets uitgesproken ergs en boosaardigs aan: incipit *parodia*, dat lijdt geen twijfel...

2

– Maar zullen we de heer Nietzsche niet laten rusten? Wat gaat het ons aan dat de heer Nietzsche weer gezond geworden is?... Een psycholoog kent maar weinig van zulke aantrekkelijke vragen als die naar de verhouding tussen gezondheid en filosofie, en in het geval dat hij zelf ziek wordt, brengt hij heel zijn wetenschappelijke nieuwsgierigheid mee in zijn ziekte. Vooropgesteld namelijk dat men een persoon is, heeft men onontkoombaar ook te maken met de filosofie van zijn persoon, maar toch dient hier een belangrijk onderscheid gemaakt. Bij de een zijn het zijn gebreken die filosoferen, bij de ander zijn rijkdommen en vermogens. De eerste heeft zijn filosofie *nodig*, bij wijze van houvast, geruststelling, medicijn, verlossing, verheffing of zelfvervreemding; bij de laatste is zij enkel een versiering, een luxe, in het beste geval de wellust van een zegevierende dankbaarheid, die niet tevreden is voordat zij zichzelf met kosmische hoofdletters tegen de hemel van de begrippen heeft uitgeschreven. Maar in de andere, normalere gevallen, als de crisis aan filosofie gaat doen, zoals bij alle zieke denkers – en misschien zijn de zieke denkers in de meerderheid in de geschiedenis van de filosofie –: wat moet er van de gedachte zelf, die onder de *druk* van de ziekte komt te staan,

terechtkomen? Dit is de vraag die psychologen ter harte gaat, en hier is experimenteren mogelijk. Niet anders dan een reiziger, die zich voorneemt op een bepaald uur te ontwaken en zich vervolgens in gemoede aan de slaap toevertrouwt, zo geven wij filosofen ons, ingeval wij ziek worden, voorlopig met lichaam en ziel over aan de ziekte – wij sluiten als het ware onze ogen voor onszelf. En zoals de reiziger weet dat er iets is wat *niet* slaapt, wat de uren aftelt en hem wakker zal, zo weten ook wij dat we op het beslissende moment wakker zullen zijn, – dat er dan iets te voorschijn springt en de geest op *beterdaad* betrapt, ik bedoel op zwakte of ommekeer of overgave of verharding of verduistering of hoe al die ziekelijke geestestoelstanden mogen heten, die in gezonde dagen door de *trots* van de geest bestreden worden (want er verandert nooit iets aan het oude rijmpje: ‘de trotse geest, de pauw en het paard zijn de drie fierste dieren hier op aard’ –). Na zo’n zelfverhoor, zo’n zelfbeproeving leer je alles wat er tot dusverre maar gefilosofeerd is met een scherper oog te bezien; je hebt een beter instinct dan voorheen voor de onwillekeurige dwaalwegen, zijstraatjes, rustplaatsen, *zonnige* plaatsen van de gedachte, waartoe lijdende denkers juist als lijdenden geleid en verleid worden, je weet eens en voor al waar het zieke *lichaam* en zijn behoeften de geest onbewust naartoe stuwen, stoten en lokken – naar zonneschijn, stilte, mildheid, geduld, medicijn, lafenis in welke zin dan ook. Elke filosofie die de vrede hoger aanslaat dan de oorlog, elke ethiek met een negatieve opvatting van het begrip geluk, elke metafysica en fysica die een finale kent, een of andere eindtoestand, elk in hoofdzaak esthetisch of religieus verlangen naar een terzijde, een aan gene zijde, een buiten of een boven rechtvaardigt de vraag of de filosofen in kwestie hun inspiratie niet juist aan de ziekte ontleend hebben. De onbewuste vermomming van fysiologische behoeften met de mantel van het objectieve, ideële, zuiver-geestelijke gaat schrikbarend ver, – en ik heb me al vaak genoeg afgevraagd of de filosofie in grote lijnen tot dusverre wel iets meer geweest is dan een uitleg van het lichaam en een *misverstand van het lichaam*. Achter de meest verheven waardeoordelen, die tot nu toe de toon hebben aangegeven in de geschiedenis van de gedachte, gaan misverstanden van de lichamelijke gesteldheid schuil, zij het van enkelingen, van standen of hele rassen. Al die bekende drieste capriolen van de metafysica, en in het bijzonder haar antwoorden op de vraag naar de

waarde van het bestaan, mag men in eerste instantie altijd beschouwen als de symptomen van bepaalde lichamen; en als globaal genomen dergelijke wereldbevestigingen of wereldontkenningen, wetenschappelijk gesproken, zelfs geen greintje betekenis bevatten, dan nog geven zij de historicus en psycholoog des te waardevoller aanwijzingen, als symptomen, zoals gezegd, van het lichaam, zijn slagen en falen, zijn volheid, macht en soevereiniteit in de geschiedenis, of anders van zijn remmingen, vermoeienissen, verarmingen, van zijn voorgevoel van het einde, van zijn wil tot het einde. Ik verwacht nog steeds dat op een gegeven moment een filosofische *arts* in de uitzonderlijke betekenis van het woord – iemand die zich dient bezig te houden met het probleem van de algemene gezondheid van volk, tijdperk, ras, mensheid – de moed zal hebben zijn vermoeden op de spits te drijven en de volgende uitspraak aan te durven: tot dusverre ging het in de filosofie nooit ofte nimmer om ‘waarheid’, maar om iets anders, laat we zeggen om gezondheid, toekomst, groei, macht, leven...

3

– Men raadt het al: niet met ondankbaarheid zou ik afscheid willen nemen van die periode van ernstige verkwijning, waarvan ik de winst tot op de dag van vandaag nog niet heb kunnen uitputten – zoals ik ook maar al te goed beseft wat ik met mijn wisselvallige gezondheid allemaal vóór heb op bonkige geesten. Een filosoof, die de ronde heeft gedaan door vele stadia van gezondheid en dat telkens opnieuw doet, die heeft ook de ronde gedaan door even zovele filosofieën: hij *kan* gewoon niet anders dan zijn toestand telkens weer vertalen in de meest geestelijke vorm en verte, – deze kunst van de transfiguratie *is* de filosofie zelf. Het staat ons filosofen niet vrij een scheiding aan te brengen tussen ziel en lichaam, zoals het volk dat doet, en het staat ons nog minder vrij een scheiding aan te brengen tussen ziel en geest. Wij zijn geen denkende kikvorsen, geen objectiverende en registrerende apparaten met stilgelegde ingewanden, – wij moeten voortdurend onze gedachten baren uit ons lijden en ze moederlijk alles meegeven wat we aan bloed, hart, vuur, wellust, hartstocht, pijn, geweten, bestemming en noodlot in ons hebben. Leven – voor ons betekent dat: alles wat wij zijn, voortdurend veranderen in licht en vlammen, ook alles wat ons overkomt, wij *kunnen* nu eenmaal niet

anders. En wat de ziekte betreft: zouden wij niet haast in de verleiding komen te vragen of wij haar eigenlijk wel kunnen missen? Pas het grote lijden maakt de geest uiteindelijk vrij, het is de leermeester van het *grote wantrouwen*, dat van elke *v* een *x* maakt, een onvervalste *x*, dat betekent de vóórlaatste letter...⁴ Pas het grote lijden, dat langdurige, langzame lijden, dat zijn tijd neemt, waarin wij als het ware met groen hout verbrand worden, dwingt ons filosofen tot in onze diepste diepte af te dalen en alle vertrouwen, alle goedmoedigheid, versluiting, mildheid, middelmatigheid, waaraan wij tevoren eventueel onze menselijkheid hebben opgehangen, van ons af te zetten. Ik betwijfel of een dergelijk lijden ‘verbetert’ –; maar ik weet dat het ons *verdiept*. Zij het nu dat wij leren het met onze trots, onze hoon, onze wilskracht tegemoet te treden en op dat punt de indiaan na te doen, die zich, hoe wreed hij ook gemarteld wordt, jegens degene die hem martelt schadeloos stelt door middel van het venijn van zijn tong; zij het dat wij ons voor het lijden terugtrekken in het bekende oosterse niets – men noemt het nirwana –, in een stomme, starre, dove overgave, vergetelheid, en uitdoving van onszelf: je komt uit zulke langdurige gevaarlijke oefeningen in de heerschappij over jezelf te voorschijn als een ander mens, met een aantal vraagtekens meer, maar vooral met de *wil* in het vervolg meer, diepgaander, strenger, harder, boosaardiger, stiller vragen te stellen dan je tot dusver gesteld hebt. Het vertrouwen in het leven is verdwenen: het leven zelf is een *probleem* geworden. – Als men maar niet gelooft dat je dan ook onvermijdelijk een duisterling geworden bent! Zelfs de liefde tot het leven is onverminderd mogelijk, – alleen heb je op een andere manier lief. Het is de liefde voor een vrouw, aan wie wij twijfelen... De prikkel van al wat problematisch is, het plezier in de *x* is echter bij zulke mensen, die in hogere mate geestelijk, in hogere mate vergeestelijkt zijn, te groot dan dat dit behagen zich niet telkens weer als een lichtende gloed zou sluiten boven alle rampspoed van het problematische, boven alle gevaren van de onzekerheid en zelfs boven de jaloezie van hem die liefheeft. Wij kennen een nieuw geluk...

4

Ten slotte, opdat het essentiële punt niet verzwegen wordt: je komt uit zulke afgronden, uit zo’n ernstige verkwijning, ook uit de ver-

kwijning van het ernstige wantrouwen, *berboren* te voorschijn, in een nieuwe huid, prikkelbaarder, boosaardiger, met een fijnere smaak voor de vreugde, met een zachtere tong voor alle goede dingen, met blijmoediger zinnen, met een tweede gevaarlijker onschuld in de blijdschap tegelijk kinderlijker en honderdmaal geraffineerder dan je ooit tevoren geweest bent. Wat heb je voortaan een afkeer van het genot, het grove, botte, bruine genot, zoals dat in andere kringen, bij de genieters, bij onze ‘ontwikkelden’, onze rijken en regerende wordt opgevat! Hoe boosaardig luisteren we in het vervolg naar de grote standwerkersbombarie, waarmee de ‘ontwikkelde mens’ en de stedeling zich heden ten dage door kunst, literatuur en muziek laat dwingen tot ‘geestelijke genietingen’, bijgestaan door geestrijke dranken! Wat doet opeens de theaterkreet van de hartstocht onze oren pijn, wat is de hele romantische heisa en zinsverwarring, waar het ontwikkelde plebs zo dol op is, alsmede zijn aspiraties naar het hogere, verhevene, dolgedraaide onze smaak nu opeens vreemd geworden! Nee, als wij herstellenden al een kunst nodig hebben, dan is het een *andere* kunst – een spozieke, lichtvoetige, vluchtige, goddelijk onbekommerde, goddelijk kunstmatige kunst, die als een felle bliksemschicht langs een onbewolkte hemel flits! En vooral: een kunst voor kunstenaars, alleen voor kunstenaars! Achteraf begrijpen wij des te beter wat *daarvoor* in de eerste plaats nodig is, monterheid, *elke vorm van monterheid*, beste vrienden! ook als kunstenaar –: dat wil ik graag bewijzen. Wij wetenden, wij weten nu het een en ander maar al te goed: wat leren we voortaan goed vergeten, goed *niet*-weten, als kunstenaar! En wat onze toekomst betreft: men zal ons niet gauw weer aantreffen op de wegen van die Egyptische jongelieden die ’s nachts tempels onveilig maken, standbeelden omarmen en koste wat kost alles wat op goede gronden verborgen gehouden wordt, willen onthullen, ontsluiëren, in een helder daglicht stellen.⁵ Nee, deze slechte smaak, deze wil tot waarheid, tot de ‘waarheid tot elke prijs’, deze puberale verdwazing in de liefde tot de waarheid – die zijn wij beu: we zijn er te ervaren voor, te ernstig, te vrolijk, te zeer door de wol geverfd, te diepzinnig... Wij geloven niet langer dat waarheid nog waarheid blijft als je haar de sluier afrukt; wij hebben te zeer geleefd om dit te geloven. Thans is het voor ons een kwestie van fatsoen, niet alles naakt te willen zien, niet overal bij te willen zijn, niet alles te willen begrijpen en ‘weten’. ‘Is het waar, dat Onze

Lieve Heer overal tegenwoordig is?’ vroeg het kleine meisje aan haar moeder: ‘maar dat is toch niet netjes’ – een wenk voor filosofen! Men zou meer respect moeten opbrengen voor de *schaamte*, waarmee de natuur zich verstoopt heeft achter raadselen en bonte onzekerheden. Misschien is de waarheid wel een vrouw, die redenen heeft haar redenen verborgen te houden? Misschien is haar naam wel, om het maar eens in het Grieks te zeggen, Baubo?... O, die Grieken! Die wisten te *leven*: daarom is het zaak, braaf bij de oppervlakte, de plooi, de huid te blijven stilstaan, de schijn te aanbidden, aan vormen, aan klanken, aan woorden, aan de hele Olympus van de schijn te geloven! Die Grieken waren oppervlakkig – *uit diepte*! En komen wij, waaghalzen van de geest, die de hoogste en gevaarlijkste top van het huidige denken beklommen hebben en daar om ons heen gekeken, *omlaaggekeken* hebben, daar niet opnieuw uit? Zijn wij in dat opzicht niet juist – Grieken? Aanbidders van vormen, van klanken, van woorden? Niet juist om die reden – kunstenaars?

Ruta bij Genua, herfst 1886

‘Scherts, list en wraak’⁶
Voorspel in Duitse rijmen

1

Uitnodiging

Probeer het maar met mijn menu, jij eter!
Morgen smaakt het je al beter
En overmorgen al heel goed!
En wil je dan nog meer, – de zeven
Boeken die ik nu al heb geschreven
Geven mij beslist tot zeven nieuwe moed.

2

Mijn geluk

Ik ben het zoeken meer dan zat:
Nu heb ik geleerd te vinden.
Sinds ik de wind eens tegen had,
Zeil ik met alle winden.

3

Onversaagd

Graaf waar je staat – en diep!
Daaronder ligt de wel!
Vergeet de duisterling die riep:
‘Eronder als steeds – de hel!’

4

Tweegesprek

A: Dus ik was ziek en ben genezen?
Wie was dan mijn arts in dezen?
Alles vergeten – hoe kan dat?

B: Nu weet ik het: je bent genezen;
Want gezond is enkel wie vergat.

5
Aan de deugdzamen

Ook onze deugden behoeven snelle, lichte voeten
Zoals Homerus' versmaat, die vaststaat, maar *lopen moet!*

6
Wereldwijsheid

Blijf toch niet op vlakke bodem!
Stijg er ook niet té ver boven uit!
Want van een plaats ter halver hoogte
Ziet de wereld er het mooiste uit.

7
*Vademecum – Vadetecum*⁷

Mijn taal, mijn handelwijze lokt je wel?
Je wilt me volgen, komt achter me aan?
Ik raad je eerst jezelf na te gaan: –
Dan volg je mij – maar niet te snel!

8
Bij de derde vervelling

Reeds barst mijn huid, oud en verweerd,
Reeds aast in mij dezelfde slang,
Die massa's aarde heeft verteerd,
Op aarde – met vernieuwde drang.
Reeds kruip ik tussen steen en mos,
Kronkel door mijn vlakke gaarde
En honger naar mijn slangenkost,
Naar jou, mijn vaste prooi, jij aarde!